

V poradí šesťnástá publikácia zborníkového radu *Aspekty* vznikla v rámci dlhodobej spolupráce zastúpenia Nadácie Heinricha Bölla vo Varšave s partnerskými organizáciami z Českej republiky, Poľska, Ukrajiny a zo Slovenskej republiky. Projekt ASPEKTU s pracovným názvom „Rodové aspekty politickej komunikácie“ nadväzuje na predchádzajúce práce, ktoré sa venovali skúmaniu politiky a rodu na Slovensku¹, predovšetkým na publikáciu *Politiky a politiky. Aspekty politickej subjektivity žien* (ASPEKT 2011), ktorá priniesla rôzne pohľady na to, za akých okolností a akým spôsobom sa ženy stávajú politickými subjektami, a ktorá načrtla aj tému politickej komunikácie na príklade predvolebnej kampane kandidátky na primátorku Bratislavy Magdalény Vášáryovej. Posolstvá odovzdávané a prijímané v politickej komunikácii, ako aj ich formálna stránka nás čoraz viac zaujímali a čím viac sme čítali, tým viac sa naše predstavy diferencovali. Po zbere materiálov sa ukázalo, že väčšina výstupov predvolebnej kampane síce mala určitú formu, ale chýbal jej obsah. Stretli sme sa s vyprázdnenými heslami na billboardoch i vo videách, s bezobsažnými frázami v diskusných reláciách a s často formálnym prístupom političiek, politikov i politických strán k internetovým sociálnym sieťam. Aj pri štúdiu literatúry o politickej komunikácii sme narážali na určitú dávku obsahovej vyprázdnenosti, a to predovšetkým v podobe komercializujúceho jazyka, ktorý chápal politické posolstvá výlučne ako produkt ponúkaný spotrebiteľom a spotrebiteľkám. Brian McNair (2011, s. 37) pri tejto téme cituje Herberta Schillera, podľa ktorého sú političky a politici „predávaní“ verejnosti podobne ako mydlo alebo autá. Objavila sa pred nami veľká výzva – pripraviť publikáciu tak, aby sme reflektovali súčasný stav politickej komunikácie na Slovensku, a pritom nereprodukovali predstavu politiky ako obchodu a politických ideí ako tovaru.

Projekt sme začínali s cieľom priniesť rôzne ukážky toho, akými spôsobmi možno nazerať na rôzne časti politickej komunikácie pred parlamentnými voľbami 2012 – billboardy, videošoty, volebné programy, nové médiá – z rodovej perspektívy. Hoci predvolebná kampaň je len jednou zo súčastí dlhodobej politickej komunikácie,

je obdobím, keď je táto komunikácia najintenzívnejšia, keď sa jej političky, politici, politické strany, ako aj občianky a občania venujú najviac. Možno ju teda chápať ako určitý koncentrát, v ktorom sa dajú identifikovať najvýraznejšie snahy kandidátov a kandidátok presvedčiť voličstvo o tom, že sú tou správnou politickou voľbou, a zároveň analyzovať komunikačné stratégie, ktoré pri takomto presvedčaní využívajú. Texty publikácie prinášajú ukážky toho, ako sa rodový poriadok v spoločnosti prejavil v politickej komunikácii, aká dynamika vzťahov politik-politik, politik-občan, občan-občan sa reprodukovala.

Definície politickej komunikácie sa rôznia, niektoré sa zameriavajú výlučne na verbálnu stránku komunikácie, iné zahŕňajú aj symbolické komunikačné akty, neverbálnu komunikáciu a rôzne formy protestov. Denton a Woodward charakterizovali politickú komunikáciu s dôrazom na zámer – to, čo robí komunikáciu politickou, nemá byť komunikátor, ale obsah a zámer (podľa McNair, 2011, s. 3 – 4). McNair (tamže) nadviazal na zdôrazňovanie zámeru a do politickej komunikácie zahrnul:

1. všetky formy komunikácie zo strany političiek, politikov, ako aj iných politických aktérov s cieľom dosiahnuť určité ciele;
2. komunikáciu adresovanú politickým aktérom zo strany ne-politických a ne-politikov (napríklad novinárov, občanov a pod.);
3. komunikáciu o politických aktéroch a ich aktivitách obsiahnutú v mediálnych obsahoch.

V publikácii *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012* používame pojem politická komunikácia vo význame, ktorý formuloval McNair, a to predovšetkým preto, lebo k politickým aktérom nezaraďuje len politické strany, ale aj verejné organizácie (odborové organizácie, mimovládne organizácie, lobistické skupiny a pod.), teroristické skupiny a nátlakové skupiny (*pressure groups*), ktoré sú menej inštitucionalizované ako verejné organizácie a väčšinou sa zameriavajú na jednu konkrétnu tému alebo cieľ. Zohľadňuje pritom aj skutočnosť, že aktérmi a aktérkami politickej komunikácie môžu byť aj jednotlivci. Do tzv. interpersonálnej politickej komunikácie patria aj individuálne rokovania za zatvorenými dverami, neoficiálne rozhovory novinárov a novinárov či diskusie ľudí vo verejnom a súkromnom priestore.

Takáto široká definícia politickej komunikácie korešponduje s naším chápaním politiky, ktoré sa neobmedzuje len na inštitucionálnu politiku, ale zahŕňa rôzne podoby politiky, resp. politik v rôznych oblastiach spoločnosti. V tejto publikácii sa zameriavame na oblasť inštitucionálnej politiky, teda takej, ktorej aktéri sa po získaní mandátu zaviazujú dodržiavať ústavou definované pravidlá politického systému, v rámci ktorého pôsobia (McNair, 2011, s. 5). Zároveň vidíme priestor na ďalšie skúmanie v iných formách politickej komunikácie, napríklad počas štrajkov, občianskych protestov, v sociálnych kampaniach a pod.

Pri skúmaní politickej komunikácie chápeme rod ako analytickú kategóriu, teda tak, ako ho uchopila a definovala historička Joan Wallach Scott. Zdôrazňuje potrebu odpútať rod od jeho limitovaného sociálneho vymedzovania: od používania slova rod ako synonyma slova ženy, resp. od označovania vzťahov žien a mužov. Definícia rodu ako silnej analytickej kategórie obsahuje dva základné body: „1. rod je konštitutívnu súčasťou sociálnych vzťahov, ktoré sa zakladajú na uvedomovaných rozdieloch medzi pohlaviami; 2. rod je primárnym spôsobom označovania mocenských vzťahov.“ (2007, s. 57) Teoretické uchopenie rodu Scott rozvíja v druhej téze, ktorú reformuluje: „Rod je primárnou oblasťou, v rámci ktorej či prostredníctvom ktorej sa *artikuluje* moc.“ (s. 59) Pre túto publikáciu je zásadné konštatovanie, že zisťovanie spôsobu, ako pojem rodu legitimizuje a konštruuje sociálne vzťahy, napomáha chápanie reciprocitu medzi rodom a spoločnosťou „i konkrétne a kontextuálne podmienené špecifické spôsoby, akými politika konštruuje rod a rod politiku“ (s. 60).

Publikáciu o rodových aspektoch politickej komunikácie sme začali pripravovať niekoľko mesiacov po tom, čo v októbri 2011 vyslovila Národná rada SR nedôveru vláde prvej slovenskej premiérky Ivety Radičovej. Príčinou bola neschopnosť vládnej koalície dohodnúť sa na prijatí alebo odmietnutí Európskeho stabilizačného mechanizmu, tzv. eurovalu. Prezident Ivan Gašparovič premiérku odvolal a poveril ju, aby dovedla vládu do predčasných volieb, ktoré sa uskutočnili 10. marca 2012. Iveta Radičová oznámila, že v nadchádzajúcich parlamentných voľbách kandidovať nebude a z politiky odchádza. Na jednej strane sa objavovali hlasy, podľa ktorých daná situácia potvrdila, že politika je priestor vhodný predovšetkým pre mužov, hlasy, ktoré situáciu považovali za zlyhanie žien, resp. ženskosti v politike či za osobný problém premiérky, na

druhej strane sa objavovali hlasy, ktoré uvažovali o tom, čo hovorí odchod Ivety Radičovej o politickom priestore, z ktorého prvá slovenská predsedníčka vlády odchádza. V tomto kontexte sme skúmali predvolebnú komunikáciu politických strán, bolo pre nás preto zaujímavé sledovať aj to, či političky, politici alebo politické strany nejakým spôsobom odkazujú na pôsobenie prvej premiérky na Slovensku.

Publikácia *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012* prináša dva texty, pričom každý sa zameriava na istú časť politickej komunikácie pred voľbami 2012. Alexandra Ostertágová vo svojej štúdií *Kto je občan? Konštrukcia občianstva v programoch politických strán* skúma, akým spôsobom politické strany vytvárali a prezentovali obraz tých, ktorým sa prihovárajú. Autorka sleduje inkluzívnosť a exkluzívnosť kategórie občianstva v predvolebných programoch, pričom využíva konceptuálny rámec Niry Yuval-Davis (2008), ktorý nabúra striktné oddelenie súkromnej a verejnej sféry. Druhý text s názvom *Sex, vtipy a pop rock. Mítingy politických strán Smer-SD a SDKÚ-DS* sa zameriava na tú časť predvolebnej kampane, ktorej výskum na Slovensku doteraz nevenoval väčšiu pozornosť, na osobné stretnutia političiek a politikov s občanmi a občiankami. V analýze sú zahrnuté politické strany, ktoré sa vystriedali na premiérskom poste – odchádzajúcu premiérku Ivetu Radičovú (SDKÚ-DS) nahradil Robert Fico (Smer-SD). Štúdiá sleduje, aké obsahy dostávajú a znovunadobúdajú pojmy ako politika, politik, občianka, občan a súčasne, akými komunikačnými stratégiami sa tieto obsahy vytvárajú.

Zuzana Maďarová

Poznámka

¹ V roku 2000 vyšla publikácia *Ženy v politike – dôsledok tranzície verejnej politiky?* (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny – S.P.A.C.E.), o dva roky neskôr bola tejto téme venovaná kapitola v publikácii *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I.* (Inštitút pre verejnú otázku). V rámci projektu „Hlasy žien za zvýšenie účasti žien v parlamentných voľbách 2002“ vypracovala Oľga Pietruchovej analýzu volebných programov strán v parlamentných voľbách 1998 a Katarína Farkašová pripravila analýzu volebných programov strán v parlamentných voľbách 2002. V rade Aspekty vyšla publikácia *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky* (ASPEKT 2002). Výstupom projektu „Voľby do NR SR v roku 2006 – rodové aspekty“ bola publikácia *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou. Aspekty parlamentných volieb 2006*

(ASPEKT 2007). Politickej reprezentácii žien sa venovala aj Barbora Holubová v správe *Účasť žien v politike – postoje, stav a perspektíva* (Inštitút pre výskum práce a rodiny 2010).

Literatúra

CVIKOVÁ, Jana (ed.): *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektivity žien*. Bratislava: ASPEKT 2011.

CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: ASPEKT 2002.

FILADELFIOVÁ, Jarmila – BÚTOROVÁ, Zora – GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga: Názory verejnosti na zastúpenie žien v politike (Ženy a muži v politike). In KOLLÁR, Miroslav – MESEŽNIKOV, Grigorij (ed.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2002, s. 333 – 345.

KOBOVÁ, Ľubica – MAĎAROVÁ, Zuzana: *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou. Aspekty parlamentných volieb*. Bratislava: ASPEKT 2007.

McNAIR, Brian: *An Introduction to Political Communication*. London – New York: Routledge 2011.

RADIČOVÁ, Iveta – FILADELFIOVÁ, Jarmila – GURÁŇ, Peter: *Ženy v politike – dôsledok tranzície verejnej politiky*. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny – Nadácia S.P.A.C.E. 2000.

SCOTT, Joan Wallach: Rod: užitočná kategória historickej analýzy. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Ľubica (ed.): *Histórie žien. Aspekty písania a čítania*. Bratislava: ASPEKT 2007, s. 40 – 71.

YUVAL-DAVIS, Nira: *Gender and Nation*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapur: SAGE Publications 2008.